

הדרום

חוברת ס"ג
אלול תשנ"ד

הרב בן ציון ריבקין
סעינט לוואיס, מיזורי

בגדרי איסור מלאכה בתוספת שביעית

(א) שנינו בתחילת מסכת שביעית (א:) עד אימתי חורשין בשדה האילן ערב שביעית, בית שמאי אומרים כל זמן שהוא יפה לפרי, ובית הלל אומרים עד עצרת, וקרובין דברי אלו להיות כדברי אלו. ע"כ.

ובתחלת פרק שני (ב:): עד אימתי חורשין בשדה הלכן! ערב שביעית עד שתכלה הליחה כל זמן שבני אדם חורשין ליטע במקשאות ובמדלעות, א"ר שמעון נתת חזרת כל אחד ואחד בידו אלא בשדה הלכן עד הפסח ובשדה האילן עד העצרת. ע"כ.

ופירש הר"ב² שהטעם שאסור לחרוש ערב שביעית אחרי פסח בשדה אילן ואחרי עצרת בשדה לבן, משום דלאחרי זמנים הללו כיון שאין החרישה תועלת להיכול של שנה הששית "מיחזי כמתקן שדהו לצורך שביעית". והוסיף עוד לבאר דבזה חלוק שדה לבן משדה אילן (ר"ל שיש להם תקופת שונות מפסח או עצרת), משום שבשדה לבן שעתידי לזורעה אחרי החרישה וצריך שתהא רוב הליחה קיימת ולכן אין חורשין אלא עד הפסח, ומכאן ואילך כיון שאין רוב ליחה קיימת אינו ראוי לזורעה לשנה הששית ומיחזי כמתקן שדהו לצורך שביעית כנ"ל. משא"כ שדה האילן שהיא נטועה כבר אין צריך שתהא רוב הליחה קיימת שאין חורשין אלא כדי שירדו הגשמים בעומק הקרקע הלכך חורשין בה עד עצרת, דעד אז הוי עוד תועלת להאילן ולפירות של שנת הששית ולא מיחזי כמתקן שדהו לצורך שביעית, משא"כ לאחר זמן זה כיון דיבש המים לגמרי א"כ מיחזי שחורש כדי לתקן שדהו לצורך עבודת הקרקע של שנת השביעית.

ובאמת כדברי הר"ב מבו' בירושלמי שביעית, דפרק א' הלכה א' איתא: ולמה עד עצרת, עד כאן הוא יפה לפרי מכאן ואילך הוא מנבל פירותיו.

(1) שדה לבן הוי שדה שזורעין בו תבואה וקטנית. ונק' כן משום שאין בו אילן כלומר שאין בו צל. עוד פירשו לפי שהתבואה כשמחבשלת מתלבנת.

(2) כן פירש הר"ב פרק א' משנה א' בד"ה עד עצרת, ובפרק ב' משנה ב' בד"ה מקשאות ומדלעות ובד"ה אלא בשדה לבן ובד"ה שדה אילן.

(ומקשה) והא תנינן אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל כו' חורשין כל בית סאה בשבילן. (ומתרג'ן) עד כאן הוא מעבה את הכוורת, מכאן ואילך הוא מתיש את כוחו. (ומקשה) ויחרוש. (ומתרג'ן) מתוך שהוא יודע שהוא מתיש את כחו אף הוא מתכוון לעבודת הארץ, ע"כ. ופירש הר' שלמה סיריליאו בד"ה ויחרוש — כיון דליכא הניי' לאילן, ובד"ה אף הוא מתכוון לעבודת הארץ — אי מורינן ל' היתרא נראה כמתקן שדהו לצורך שביעית. עכ"ל.

וע"ע בר"ש ריש מסכת שביעית (פרק א', משנה א')³ שהביא דברי ירושלמי אלו, ומפרש ג"כ באופן זה דאחר זמנים אלו נראה כמתקן שדהו לצורך שביעית. (ובזה מיישב למה לא אסרו נטיעה מפסח או עצרת, ואסור רק שלשים יום לפני ר"ה, ולקמן בעז"ה נאריך עוד בזה).

אנא, יש לדון בגדר איסור חרישה זה בשדה לבן ובשדה אילן (אחרי פסח או עצרת) שאסרו משום דלאחרי זמנים הללו "מיחזי כמתקן שדהו לצורך שביעית: (כל' המפרשים הנ"ל), האם הכוונה שעצם האיסור של חרישה הוי משום כך, כלומר דהוי בגדר איסור מראית העין וכדמצינו כמה פעמים בש"ס ובפוסקים שאסרו חז"ל לעשות פעולות מסוימות שהן מצד עצמן היו מותרות, ומ"מ אסרו חז"ל לעשותם שלא יהיה נראה⁴ כעובר עבירה, וכמו"כ הכא חז"ל אסרו לחרוש משום שחששו ל"מראית העין" שנראה שמכין הקרקע לעשות עליו אח"כ מלאכה האסורה בשנת השביעית. או דלמא איסור חרישה מפסח ועצרת הוי מטעם אחר, והא דאמרי' דלאחר זמנים הללו "מיחזי כמתקן שדהו לצורך שביעית" אינו אלא טעם למה קבעו חז"ל זמנים אלו, כלומר דלאחרי שאסרו חז"ל לעשות מלאכה חרישה מאיזה טעם שיהיה (ולא משום מרה"ע), קבעו שיהי' אסור מפסח ועצרת משום דלאחרי זמנים הללו מיחזי כמתקן שדהו לצורך שביעית, ויש לו קשר ושליכות לשנת השביעית וא"כ ראוי לאסור מזמנים הללו, אבל שורש האיסור אינו משום זה כנ"ל, וכפי שנבאר לקמן בעז"ה בארוכה.

3) ב"ה צד בירושלמי, וע"ע בפרק ב' משנה ב' ד"ה ירושלמי.

4) **צ"ל לשון רש"י** ד"ה כל מקום שאסרו חכמים "דבר המותר ואסורוהו מפני מראית העין **שהוא** תוספו על הטעמים האחרים שבאיסור זה (כגון **שהוא** יאמר שמותר לעשות כן) נראה שהוא ג"כ ע"פ המשנה פ"ג דשקלים "שארם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שהוא צריך לצאת ידי המקום שנא' והייתם נקיים מה' ומישראל ואומר **הוא** הן השכל טוב בעיני אלקים ואדם". ע"כ. ושוב מצאתי באנציקלופדי' תלמודית ערך חשד: **הוא** הן שהביא מעין זה בשם היראים, ואכמ"ל בזה כי אי"ז עיקר ענינו, ולא באתי רק **הוא** קצתה.

ולצד השני הזה, מה שבאמת לא אסרו חז"ל משום מרה"ע אף "דמיחזי כמתקן שדהו לצורך שביעית", נל"פ דהנה זה פשוט שלא חששו חז"ל למראית העין בכל מקום שנראה כעובר עבירה, ודנו בכל מקום ומקום לפי המצב של אותו ענין, וא"כ י"ל דהחליטו חז"ל דבנדו"ד אין לחשוש שיהיה נראה כעובר עבירה כל כך שנאסור משום מרה"ע. ולענ"ד י"ל כמה סברות בזה למה אין לחשוש כ"כ למרה"ע בנדו"ד. קודם כל, כתב המהר"י קורקוס (פ"א מהל' שמו"י ה"ד) שיש כמה סוגים של חרישה, ויש חרישה שהיא לצורך הקרקע כדי שלא יתקלקל ואינו דוקא לצורך זריעה שלאח"כ, וא"כ אולי מטעם זה לא חששו משום מרה"ע.⁵ נוסף לכך, אולי לא כל האנשים בקיאים בזה לידע עד מתי הוי יפה לאילן ולשדה של שנה ששית (ואח"כ אינו מועיל), וא"כ י"ל שאנשים יתלו שחורש עדיין לצורך פירות ששית, ועוד, דכאן שונה מרוב "מראית העין" שמצינו במקומות אחרים שהרי בשעת מעשה אינו נראה כעובר עבירה, ולכל היותר נראה שמכין עצמו לעשות עבירה אח"כ (מלאכה האסורה). ואף שמצינו איסור מראית עין כגון זה (וכמכו') בירושלמי פרק ג' דשביעית דאין בונין מדרגות על פי הגאיות ערב שביעית משום מראית העין שהוא מתקן לצורך שביעית), מ"מ י"ל דאינו חזקה כ"כ וכיון שבלא"ה יש עוד צדדים שלא לחשוש משום מרה"ע כנ"ל, יש לצרף גם זה. וביתר ביאור, אין זה דומה לאיסור נטיעה שאסרו חז"ל ליטע ערב שביעית שלשים יום לפני ר"ה שכתב הרמב"ם בפ"ג מהל' שמו"י דהוי משום מרה"ע שנטע בשביעית, דהתם הוי מראית עין שעשה מלאכה האסורה מצד עצמה דהיינו שנטע בשביעית,⁶ משא"כ הכא הרי לזה לא חששו שיראה אח"כ שחורש בשביעית, ורק חששו (לכל היותר) שחורש כערב שביעית לצורך מלאכה בשביעית והוי סוג מרה"ע אחר, ויחד עם הצדדים האחרים שהזכרנו שאינו נראה כ"כ כעובר עבירה, י"ל דלא חששו כאן למרה"ע ודו"ק היטב הדק בזה.

(ב) ונקדים בזה סוגיית הגמ' בריש מועד קטן (ג:) דאיתא התם: וא"ר שמעון בן פזי אריב"ל משום בר קפרא רבן גמליאל ובית דינו נמנו על שני פרקים הללו ובטלום (ופירש"י בד"ה על שני פרקים — דפסח ועצרת, ובד"ה ביטלום — דחורשין עד ר"ה), אמר ל' ר' זירא לר' אבהו ואמרי לה ריש לקיש לר' יוחנן רבן גמליאל ובית דינו היכי מצי מבטלי תקנתא דב"ש וב"ה והא תנן אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין, אשתומם

(5) כלומר, שהרואה אותו חורש יתלה שחורש כדי שהקרקע לא יפסד ולא כדי לזרוע אח"כ.

(6) שאינו ניכר כ"כ בין נטיעה חדשה לנטיעה ישנה, ולקמן נבאר בארוכה דברי רמב"ם אלו.

כשעה חדא אמר לי' כך התנו ביניהם כל הרוצה לבטל יבוא ויבטל. (ושואל הגמ' דידהו היא הלכה למשה מסיני היא דא"ר אסי א"ר יוחנן משום ר' נחוניא איש בקעת בית חורתן עשר נטיעות ערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני. (ומתריך הגמ') א"ר יצחק גמירי הלכתא לי' יום לפני ר"ה ואתו הני תקון מפסח ועצרת ואתנו בדידהו כל הרוצה לבטל יבוא ויבטל. (ופרש"י בד"ה וכל הרוצה לבטל יבוא ויבטל — ורבן גמליאל דבטל לא ביטל אלא מפסח ועצרת עד לי' יום לפני ר"ה. ע"כ. ושואלת הגמ') והני הלכתא נינהו קראי נינהו דתנן בחריש ובקציר תשבות ר' עקיבא אומר אין צריך לומר חריש וקציר של שביעית שהרי כבר נאמר שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר אלא חריש של ערב שביעית שנכנס לשביעית וקציר של שביעית שיוצא למוצאי שביעית. ר' ישמעאל אומר מה חריש רשות אף קציר רשות יצא קציר העומר שהוא מצוה. (ומתריך הגמ') אלא א"ר נחמן בר יצחק כי גמירי הלכתא למישרי ילדה קראי למיסר זקינה. (ושואלת הגמ') וכיון דהלכתא למישרי ילדה לאו ממילא זקינה אסורה אלא הלכתא לר' ישמעאל קראי לר' עקיבא. (ופירש"י בד"ה אלא הלכתא לר' ישמעאל — דלא נפיק לי' מקרא דדריש לקרא לדרשה אחריתא להוציא קציר העומר). ע"כ.

הנה פשטות הסוגיא משמע דתירוצו של ר' יצחק אתיא בין כר' עקיבא בין כר' ישמעאל, דלפי דעת שניהם מדאו' יש איסור משלשים יום לפני ר"ה, ורבנן הם שהוסיפו איסור של כ' פרקים מפסח ועצרת, ורבן גמליאל ובית דינו ביטלו הזמן מפסח ועצרת עד לי' יום לפני ר"ה, שהרי הגמ' לא אמרה לפני תירוץ זה רבן גמליאל ובית דינו סברי לה כר' ישמעאל" כמו שאומרת הגמ' לקמן לפי תירוצו של ר' אשי דרבן גמליאל ובית דינו סברי לה כר' ישמעאל, וא"כ משמע דגם ר' עקיבא ס"ל דמדאו' יש איסור תוספת שביעית רק מל' יום לפני ר"ה ולא מפסח ועצרת. וכן נראה מבו' ג"כ מדברי רש"י בד"ה קראי למיסר זקינה — שלשים יום קודם ר"ה ואתו בית שמאי והלל וגזרי מפסח עד עצרת". ואף שתירוץ זה (הלכתא למישרי ילדה קראי למיסר זקנה) אינה קיימת לפי המסקנא, מ"מ אנו רואים דגם אם יש לנו רק קראי למילף דין תוספת שביעית מדאורייתא, מ"מ אנו אומרים דאיכא לי' יום מדאו'. וכן נראה מבו' ג"כ מתד"ה אלא (ד). שכתבו "אלא אמר רב נחמן בר יצחק — האי אלא קאי אהאי דר' יצחק לעיל ר' גמירי הלכתא לשלשים יום לפני ר"ה דהיינו כאילנות זקנים לא תימא דלהכי אתאי הלכתא אלא סבר ר' נחמן דאיסור שלשים לפי אומד חכמים הם התמירו בהם בדבריהם וכו'" עכ"ל. ופי' המהרש"א "ור"ל דשלשים לא סדיכ בקרא אלא אומד חכמים הוא. ועוד החמירו בדבריהם כדקתני עד פסח עד עצרת וכו'". עכ"ל.

וכן כתב החזון אי"ש (שביעית י"ז י"ב) וז"ל "ואפשר דלר"ע ליכא חילוק בין ל' יום קודם או אחר הפסח בשדה לבן ואחר העצרת בשדה האילן וכולהו בכלל תוספת דאורייתא וכו'. מיהו כיון דלר"ש בן פזי⁷ ל' יום דאורייתא ולא קודם אין לעשות פלוגתא וכל שמופלג ל' יום משביעית אין זה בכלל תוספת (פי' מדאורייתא), וכן משמע בהא דאמרו בית הלל אומרים עד עצרת ואמרו בירושלמי זימנין ב"ה לקולא (פי' הם מקילים נגד ב"ש דס"ל עד שתכלה הליחה במשנה תחילת מסכת שביעית) ואע"ג דכלה הליחה מקודם ואינו יפה לפרי כבר ומ"מ חורשין עד עצרת ואי הוי דאורייתא איך מקילין" עכ"ל. אך, לענ"ד יש ג"כ להוכיח כן מסוגיא דמו"ק עצמו דלא קא' "ר"ג ובית דינו סברי לה כר' ישמעאל" כמו שאמרה אליבא דר' אשי, וא"כ משמע דגם לר' עקיבא יש איסור תוספת מדאו' רק ל' יום לפני ר"ה, וכנ"ל.

אמנם, הא גופא צריך ביאור דמנלן לומר לר' עקיבא שיעור של שלשים יום כיון דיליף מקרא ד"בחריש וקציר תשבות", דבשלמא לדעת ר' ישמעאל דיליף תוספת שביעית מהלכה למשה מסיני (כבסוגיא דמו"ק הנ"ל) ניחא שכך ניתנה הל"מ דשלשים יום לפני ר"ה אסור לחרוש בזקנה ומותרת כילדה, אבל לדעת ר' עקיבא קשה מנלן שיעור זה.

ועיין חזון אי"ש שם (לעיל מזה) שתירץ קושיה זו "ונראה דגדרי התוספת מסור לחכמים וזה דלר' ישמעאל הוא מהלכה (וע"כ⁸ משום שהן נפסדות וחרישתן לקיימן לא מיחזי כחורש לפירות שביעית) לר' עקיבא הוא מגדרי חכמים, שהרי ע"כ היו צריכים חכמים לקבוע את התוספת שעה א' או ל' יום או יותר, והנה קבעו חכמים כל הניכר שהוא לצורך שביעית" עכ"ל.

ונראה דכוונת החזון ז"ל, ובאמת נראה שכבר מבואר כן בלשון תד"ה אלא (ד.) שכתבו דשלשים יום "לפי אומד חכמים" ונראה פשוט בכוונתם לסברת "לא מסרן הכתוב אלא לחכמים", ודו"ק. לסברת "לא מסרן הכתוב אלא לחכמים" שמצינו בכמה מקומות בש"ס ובראשונים דמקום שאסרה התורה איזה דבר, אך לא פירש בכירור אופני ופרטי האיסור, על כרחך אנו אומרים

(7) לכאור' לשון "לר' שמעון בן פזי" אינו מדויק כ"כ, שהרי ר' יצחק הוא שביאר חילוק זה דל' יום לפני ר"ה הוי דאו', ומקודם לזה הוי מדרבנן (אלא שהסכיר בזה מימרא דר"ש בן פזי דר"ג וב"ד ביטלו איסור ב' פרקים) והול"ל "לר' יצחק".

(8) מלים אלו הם בסוגריים בדפוס החזון, ולקמן נעיר בדברים אלו, כהערה 11.

דלא מסרן הכתוב⁹ אלא לחכמים להחליט מתי יהי' אסור ומתי יהי' מותר. ע' גמ' חגיגה (יח.) תניא אידך ששת ימים תאכל וביום השביעי עצרת לה' מה שביעי עצור אף ששת ימים עצור, אי מה שביעית עצור בכל מלאכה אף ששת ימים עצורין בכל מלאכה ת"ל וביום השביעי עצרת. השביעי עצור ואין ששת ימים עצורין בכל מלאכה, הא לא מסרן הכתוב אלא לחכמים לומר לך איזה יום אסור ואיזו יום מותר ואי זו מלאכה אסורה ואי זו מלאכה מותרת. ע"כ. ולדעת הרבה פוסקים איסור מלאכה בחולו של מועד הוי¹⁰ מדאו' (ואינו רק אסמכתא בעלמא) ומ"מ אומרת הגמ' דלא מסרן הכתוב אלא לחכמים, ולכך התירו לעשות מלאכות מסויימות כגון דבר האבד או לצורך החג כמב' במס' מועד קטן ובפוסקים. וע"ע בר"ן ריש פרק יוהכ"פ (יומא עג:) שכתב סברא זו דלא מסרן הכתוב אלא לחכמים לגבי חמשה עינויין. וכן מובא סברא זו הרבה פעמים בש"ס ובראשונים ובאחרונים, ואין להאריך עוד.

ולזה כיון החזו"א ז"ל דכמו"כ הכא י"ל בשיעור תוספת שביעית לרבי עקיבא (דיליף תוספת שביעית דאו' מהפסוק בחריש ובקציר תשבות). דכיון שהתורה לא פירשה בהדיא כמה זמן יהי' אסור לפני ר"ה של שביעית, ע"כ מסרן הכתוב לחכמים לקבוע והם קבעו שיעור של ל' יום דאז ניכר שהיא לצורך שביעית. (ואף שהבאנו לעיל אות א' דברי הראשונים שכתבו דאחרי עצרת בשדה אילן ואחרי פסח בשדה לבן "מיחזי כמתקן שדהו לצורך שביעית", מ"מ אינו ניכר כ"כ שהוא לצורך שביעית עד ל' יום לפני ר"ה. ויומתק עוד. לפי מה שנברר לקמן בעז"ה שבאמת אין הכונה לאיסור "מראית העין" דמשום זה לא היו אוסרים וכפי שנוכח לקמן, והסברא בזה הסברנו לעיל באות א', ואי"ז אלא כעין סימן למה בחרו זמנים אלו להתחיל האיסור דרבנן כיון שיש לו כבר שייכות לשנת השביעית). כן נראה בכוננת החזון אי"ש.¹¹

9 ע' יד מלאכי להרב מלאכי כהן ז"ל כלל רט"ז "הכתוב מסרו לחכמים אמר" בכל מילתא דלא אתפרשא באורייתא בהדיא ועל פי התורה אשר יורו חכמים נעשה ונשמע". ע"ש שהאריך הרבה כזה.

10 ע' תר"ה חולו של מועד (שם חגיגה יח.) שדנו בזה. וע' ב"י אור"ח סי' תקל"ה שהאריך הביא מחלוקת הפוסקים בזה אי איסור דאו' או מדרבנן, ואכמ"ל בזה.

11 אן שצריך ביאור בד' החזו"א אלו "וע"כ משום שהן נפסדות וחרישתן לקיימן לאו מיחזי כעודש לפירות שביעית". דלכאו' משמעות דבריו דקאי על האילנות שהחרישה מועיל להאילנות שיחיימו ולא יפסדו. ולכאו' לא כן משמע מהירושלמי ומהראשונים שהבאנו לעיל דמשמע דאחרי עצרת "מנבל פירותיו" "מתיש את כחו" ואדרבה החרישה מקלקל האילן.

ג) אמנם נלפענ"ד ליישב קושית החזון אי"ש הנ"ל (מנלן שיעור ל' יום לר"ע דיליף תוספת שביעית מ"בחריש ובקציר תשבת") באופן אחר יותר מרווח: דהנה בפ"ק דשביעית משנה ר' תנן: עשר נטיעות מפוזרות בתוך בית סאה חורשין כל בית סאה כשבילין עד ר"ה (פי' שאין איסור תוספת שביעית על עשר נטיעות והם אילנות ילדות, והוי מהלכה למשה מסיני כמימרא דר' נחוניא בריש מועד קטן [ג:]). שהבאנו באות הקודם. ובסוף פרקין תנן: עד אימתי נקראו נטיעות, ר' אלעזר בן עזר' אומר עד שיחולו, ר' יהושע אומר בת ד' שנים, ר' עקיבא אומר נטיעה כשמה (ופי' הר"ב נטיעה כשמה — בת שנתה קרוי' נטיעה ותו לא, פ"א שמה כל זמן שבני אדם קורין לה נטיעה ואין קורין לה אילן).

והקשה הטורי אבן (כ"ה ט. ד"ה חריש) דמסוגיא דמועד קטן שהבאנו באות הקודם משמע דר' עקיבא דיליף תוספת שביעית מ"בחריש ובקציר תשבות" לית לי' הלמ"מ דעשר נטיעות שהרי הגמ' הק' "והני הלכתא נינהו קראי נינהו", ומסיק הגמ' "הלכתא לר' ישמעאל, קראי לר' עקיבא" וא"כ משמע דר' עקיבא לית לי' הלכתא דעשר נטיעות, ולפ"ז ק' על מתני' דסוף פרקין דאמרה "עד אימתי נקראו נטיעות וכו'." ר"ע אומר נטיעה כשמה, וא"כ משמע דר' עקיבא מודה לדין עשר נטיעות. והניח בקושיא.

אך, עיין בכפות תמרים (סוכה לד. בד"ה תד"ה ואחד למקדש) להמהר"ם בן חביב שג"כ הק' קושיא זו ותירץ אותו בטוב וז"ל "דהלכה למשה מסיני לא נקרא אלא מידי דאינו רמז בכתוב, אבל מידי דרמזו בקרא אלא דצריך פירוש זה לא נקרא הלכה למשה מסיני אלא הוי בכלל תורה שבעל פה דהוי פירוש הכתוב ופירוש המקראות לא נקראו הלכה. כל זה רשום מזכרוני מדברי הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשניות ויש לי ראייה על זה מסוגיא דריש מועד קטן גבי עשר נטיעות דהלכתא לר' ישמעאל קראי כרע"ק, וק' לר"ע דמפיק לה לתוספת שביעית דבחריש ובקציר מידי אילנות זקנים כתיב בקרא (כאמת זהו קושית הט"א הנ"ל אלא שהכפ"ת לא הביא הישוב בסוף פרק) אלא כיון דרמזו תוס' שביעית דבחריש ובקציר החילוק שיש בין אילנות זקנים לנטיעות הוא מכלל פירוש התורה שבעל פה וזה לא נקרא הלכה אבל לר"י דאין רמז לתוספת שביעית בכתוב נקרא דין עשר נטיעות הלכה למשה מסיני". עכ"ל.

ותורף תירוצו של הכפות תמרים — דאף דר' עקיבא יליף עיקר דין תוספת שביעית מפסוק "בחריש ובקציר תשבת", מ"מ מודה שהי' "תורה שבעל פה" איך לפרש הפסוקים ולפ"ז, כל ההבדל בין ר' עקיבא לר' ישמעאל הוי, דלר' ישמעאל כל דין תוספת שביעית תי' מ"הלכה למשה מסיני", כלומר הן האיסור

והן פרטיו, דאין לו שום רמז בכתוב (דהא ר' ישמעאל דריש "בחריש ובקציר תשבות" למילתא אחריתי שקציר העומר דוחה שבת כנ"ל), ולר' עקיבא עיקר האיסור שלתוספת שביעית יליף מ"בחריש ובקציר תשבת", אך פרטי האיסור יליף מ"תורה שבעל פה", וא"כ גם ר' עקיבא מודה לדין עשר נטיעות עד ר"ה, אף דבפסוק אין רמז לזה מ"מ ה"תורה שבעל פה" מפרשת לנו דהפסוק מיירי דוקא באילנות זקנים ולא בנטיעות (ילדות).

ולפי ד' בכפות תמרים אלו, נראה ליישב בפשיטות קושית החזו"א, דהרי גם לר' עקיבא דיליף תוספת שביעית מ"בחריש ובקציר תשבות", מ"מ מודה שהי' "תורה שבעל פה" לפרש הפסוק, ו"התורה שבעל פה" מפרש דהפסוק מיירי דוקא באילנות זקנים ולא בנטיעות כנ"ל, וא"כ י"ל דכמו"כ מפרש שהפסוק מיירי בשלשים יום לפני ר"ה דאז יש איסור תוספת שביעית ולא קודם, ומיושב קושית החזו"ן אי"ש בפשיטות, ודו"ק היטב כי הדברים ניתנים להאמר.¹²

12) ובעיקר קושיית הטורי אבן, לפי פשוטו היה נראה ליישב, דהנה בדין "עשר נטיעות חורשין עד ר"ה" מצינו שני דינים. דין אחד ל"קולא" המכרי בגמי' מועד קטן (ג): וגמי' סוכה (לד). הלכה למשה מסיני דחורשין עד ר"ה, ואין איסור תוספת שביעית דאוי' שלשים יום לפני ר"ה כמו שיש באילנות זקנים. דין שני "חומרא" שמביא הר"ב בפירושו למשנה ר', דהנה הבאנו בתחלת דברינו שיש הבדל בין שדה אילן לשדה לבן לגבי איסור חרישה בערב שביעית, דכשדה אילן מותר לחרוש עד עצרת ואילו בשדה לבן מותר לחרוש רק עד פסח. והנה לעיל שנינו (פרק א' דשביעית משנה ב') "איזהו שדה אילן (פי') שיש לו דין שדה אילן שמוחר לחרוש עד עצרת), כל שלשה אילנות לבית סאה אם ראוין לעשות ככר דבילה של ששים מנה באיטלקי חורשין כל בית סאה בשבילן, פחות מכאן אין חורשין להן אלא מלא האורה וסלו חוצה לר'. ע"כ. והיינו דאם יש שלשה אילנות נטועים בשטח של בית סאה יש לו דין שדה אילן ומותר לחרוש עד עצרת, ואם יש פחות משלשה אילנות, יש לו דין של שדה לבן ומותר לחרוש רק עד פסח. (חוק משטח של מלא אורה וסלו חוצה לו דמתר לחרוש עד עצרת). והנה במשנה ר' תנן "עשר נטיעות מפוזרות בתוך בית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן עד ר"ה" ע"כ. ופירש הר"ב "נטיעות - ילדות, ולזקנות קרי אילן, והכא קמ"ל דאע"ג דשלש אילנות לבית סאה קרי שדה חורשין כל בית סאה בשבילן, בנטיעות ילדות אין חורשין עד שיהיו עשרה" ע"כ. וכדברי הר"ב, כתב הרמב"ם בפירוש המשניות סוף פרקין "וכבר נתבאר לך בלא ספק דהפירוש בין הנטיעה והאילן שהאילנות ג' לבית סאה והנטיעות עשר לבית סאה ואז יקרא שדה אילן. וכן מבר ג"כ ברש"י ד"ה עשר הנטיעות (סוכה לד.) וז"ל "ואסרו בשדה הלבן מפסח ואילן ובשדה האילן בזקנים מעצרת ואילך ואמרו בזקנים מפני שיוקיים הרבה שלש אילנות לבית סאה הרי אלו מצטרפין וחורשין כל בית סאה עד עצרת לפי שכולו צריך להן ויצתה מצתה שדה לבן ונעשית שדה אילן. ע"כ.ל. ומדברי רש"י אלו מבר' ג"כ הסברא לחלק בין נטיעה לזקנה, דבזקנות כיון שיוקת הרבה יש לו שם "שדה אילן" אם יש שלשה אילנות, משא"כ נטיעות ילדות שאינן יונקות הרבה אין לו שם "שדה אילן" וא"כ יש לו עשר נטיעות לבית סאה דאז ינקות הרבה ויש לו שם "שדה אילן" (ובפחות מעשרה נטיעות יש לו דין "שדה

ד) ונחזור כעת לסוגיית הגמ' במרו"ק (ד.). עד עכשיו הבאנו תירוצו של ר' יצחק דר"ג ובית דינו ביטלו התוספת של שני פרקים עד ל' יום לפני ר"ה דבתקופה זאת הווי רק איסור מדרכנן, אבל השלשים יום עצמם הם אסורים מדאו' ולא ביטולם שהרי אינם יכולים לבטל איסור דאו' בקום ועשה.

לבן" ומותר לחרוש רק עד פסח). ובאמת. כן מבר' ג"כ בתוספתא שביעית (פרק א' ברייתא ב'): מה בין זקנה לנטיעה, זקנה עד עצרת. נטיעה עד ר"ה, זקנה מעין שלשה, ונטיעה מעין עשרה" ע"כ. ופירשו המפרשים שהכונה היא בזקנות יש לו שם "שדה אילן" אם יש שלשה אילנות לבית סאה. (וכמו שביאר רש"י הנ"ל הטעם מפני שיונקת הרבה) ובלדות אין לו שם "שדה אילן" עד שיהיו עשר נטיעות לבית סאה. וכן מבר' בירושלמי שביעית פרק א' הלכה ד'. ונראה פשוט דאף אם נאמר דר' עקיבא לית ליה "הקולא" של עשר נטיעות שמותר לחרוש עד ר"ה ויש איסור תוספת שביעית מדאו' בנטיעות שלשים יום לפני ר"ה, (וכדמשמע מפשטות הגמ' במרו"ק ג:). היינו משום דילין תוספת שביעית דאו' מהפסוק "בחריש ובקציר תשבת" ולית ליה הלמ"מ דעשר נטיעות, אבל מ"מ מודה לה"חומרא" של עשר נטיעות שאין לו שם "שדה אילן" עד שיהיו עשר נטיעות לבית סאה, ואינו מספיק שיהיו שלשה נטיעות ילדות לבית סאה. שהרי דין שדה אילן מעצרת ושדה לבן מפסח היה תקנת חז"ל, ואינו נוגע להמחלוקת בין ר' עקיבא לבין ר' ישמעאל אי ילפי' איסור תוספת שביעית מדאו' מקראי או מהלכה למשה מסיני. ולפי"ז י"ל דר' עקיבא כמתני' ד"ד אימתי נקראו נטיעות" מיירי לגבי התקנת חז"ל של פסח ועצרת, כלו' עד מתי יש לו דין נטיעה וצריכים עשר נטיעות להקרא שדה אילן שיהיה מותר לחרוש עד עצרת (אבל לעולם לית ליה הדין הראשון של "עשר נטיעות" דהיינו ה"קולא" דבנטיעות אין דין של תוספת שביעית מדאו', דלעולם גם בנטיעות יש איסור תוספת שביעית מדאו' של ל' יום לר' עקיבא). ודומה לזה פירש ה"משנה ראשונה" סיפא דמתנ' (משנה ח') "אילן שנגמם והוציא חליפין מטפח ולמטה כנטיעה מטפח ולמעלה כאילן דברי ר"ש". ע"כ, דמיירי לגבי ה"חומרא" של עשר נטיעות שאין לו שם "שדה אילן" שיהיה מותר לחרוש עד עצרת. ע"ש דמוכח כן מירושלמי סוף פרקין. וא"כ כמ"כ י"ל דרישא דמתנ' מיירי לגבי ה"חומרא" של עשר נטיעות ולא ה"קולא" כנ"ל.

ונראה לבאר זה ד' הרב במשנה ו': "והכא קמ"ל דאע"ג דבג' אילנות לבית סאה קרוי שדה וחורשין כל בית סאה כשכילן, בנטיעות ילדות אין חורשין עד שיהיו עשרה". עכ"ל. ויש לדקדק בדבריו, דלכא"ל קמ"ל מתנ' עוד הלכה דבעשר נטיעות אין איסור מלאכה של תוס' שביעית מדאו' של ל' יום ומותר לחרוש עד ר"ה, ואדרבה לכאו' זהו עיקר דין "עשר נטיעות" המבר' בגמ' מרו"ק (ג:). וגמ' סוכה (לד.). ולמה לא הזכיר הר"ב גם זה. אך לדרכנו י"ל דכוונת הר"ב דעיקר כוונת התנא לאשמועי' ה"חומרא" של י' נטיעות וכדמשמע במשנה ח' שמפרש משנתינו, דאימתי נקראו נטיעות". ומובא שם ר' עקיבא, ולפי ר' עקיבא הוי ליכא למימר ה"קולא" של עשר נטיעות דלא ס"ל הכי כדמשמע בסוגיא דמו"ק. ועל כרחק עיקר רבותא דמתנ' הוי ה"חומרא" של עשר נטיעות, ובה מפרש ר"ע דיש לו שם שם עד זמן של "נטיעה כשמה". ודו"ק ועדיין צ"ע בזה. ושוב מצאתי בחידושי הרש"ש על משנה זו שתירץ כן.

ובהמשך הסוגיא שם מביא הגמ' עוד תירוץ דאיתא התם: אלא א"ר אשי רבן גמליאל ובית דינו סברי לה כר' ישמעאל דאמר הלכתא גמירי לה, וכי גמירי הלכתא בזמן שבית המקדש קיים דומיא דניסוך המים (פי' שהרי ר' נחוניא הביא עשר נטיעות הלמ"מ יחד עם ניסוך מים הלמ"מ וע"ז קא' הגמ' למימרא דעשר נטיעות דומיא לניסוך המים), אבל בזמן שאין בהמ"ק קיים לא, ע"כ.

והנה מדברי הרמב"ם ריש פרק ג' מהל' שמיטה ויובל¹³ מכו' דגם ר' אשי ס"ל דעד ל' יום לפני ר"ה הוא אסור רק מדרבנן, ומל' יום לפני ר"ה הוא אסור מדאורי'. ובביאור תירוץ ר' אשי, פרש"י בד"ה כי גמירי הלכתא בזמן שבהמ"ק קיים וז"ל "וכי שרו ר"ג ובית דינו בזמן שאין בהמ"ק קיים". ע"כ. והיינו דלתרוץ זה של ר' אשי רבן גמליאל ובית דינו התירו גם השלשים יום לפני ר"ה שהם מדאורי' (ולא כתירוץ של ר' יצחק שהתירו רק עד ל' יום לפני ר"ה כמו שהבאנו לעיל באות הקודמת), אלא דלא תקשי איך יכולים לבטל איסור מדאורי' (וכמו שהק' הגמ' שם [ג:]: דידיהו היא הלמ"מ היא). די"ל דאין איסור מדאורי' בזמן שאין בהמ"ק קיים, והם התירו דוקא בזמן שאין בהמ"ק קיים, דכך ניתנה ההלמ"מ שיהיה אסור דוקא בזמן שבהמ"ק קיים. (ודומה לזה, ע' גמ' קידושין ל"ט ע"א דספק ערלה בחו"ל מותר משום דכך ניתנה שספק ערלה בחו"ל מותר, ע"ש ואכמ"ל בזה). כן הוא פירוש הגמ' לפרש"י.

ובהיותו כזה, לא אמנע מלרשום דבר תמוה שראיתי בתורע"ק במשנתינו אות ז' בדברי הר"ב אלו כתב "קשה לי דמנ"ל דדין עשר נטיעות הוא לחומרא הא כפשוטו דדינא לקולא דעשר נטיעות בין עושין בין אין עושין הוא שדה אילן וחורשין עד עצרת, ובנטיעות חורשין עד ר"ה דחסה התורה כמ"ש הר"ש, אבל אה"נ דבג' נטיעות חורשין עכ"פ עד עצרת ולא חמירי כאלטת וכו'. ולא מצאתי מי שיאמר דנטיעות חמירי לענין אם הם פחות מעשרה וצ"ע, ואולם מלשון הרמב"ם בפי' סוף פרקין שכתב וז"ל וכבר נתבאר לך ההפרש בין הנטיעה והאילן שהאלטת ג' לבית סאה והנטיעות עשר לבית סאה ואז נקרא שדה אילן עכ"ל, משמע להדיא כדכ"כ דיש כזה חומרא דעשר נטיעות דלא מקרי שדה אילן לחרוש עד שיהיו יו"ד, ומ"מ צ"ע דמנ"ל זה, וגם עכ"פ אמאי לא כתב הרמב"ם גם ההפרש דבאילנות חורשין רק עד עצרת ובנטיעות עד ר"ה, וצ"ע עכ"ל.

הנאות נפלאות על מאור עינינו הגאון ר' עקיבא איגר ז"ל, דהרי מה שפירש הר"ב דיש ג"כ "חומרא" בדין עשר נטיעות יסודתו בהררי קודש בדברי הרמב"ם בפיהמ"ש, ורש"י סוכה הג"ל, למעלה בקודש בדברי תוספתא שביעית פרק א', וירושלמי שביעית פרק א' הלכה ז', כנ"ל, וא"כ נכלם מהגרעק"א ז"ל כל המקורות הללו, וצ"ע. ושוב מצאתי בחידושי הרש"ש על משנה זו שהק' כן על הגרעק"א.

13) לקבץ אות ד' נביא דברי רמב"ם אלו, שפוסק כתירוץ דר' אשי דיש הבדל בין בזמן שבהמ"ק קיים לזמן שאין בהמ"ק קיים, ומ"מ כי דאיסור מדאורי' של תוספתא שביעית הוא ל' יום לפני ר"ה, ע"ש ותבין.

אך, יש להבין לאידך גיסא (לפרש"י), דאם היה הלמ"מ שיהיה אסור דוקא בזמן שבהמ"ק היה קיים א"כ למה הוצרכו להיתרו של ר"ג ובית דינו, והרי במילא מותר כיון דהלמ"מ היה דוקא בזמן שבהמ"ק היה קיים. וקושיא זו הק' בשיטה¹⁴ לתלמידו של רבינו יחיאל מפארי"ש וז"ל "וא"ת כיון דלא גמירי הלכתא אלא בזמן הבית וקרא ליכא לאיסור תוספת למה הוצרכו ר"ג ובית דינו לימנות ולהתירה הא ממילא אחר חורבן שריא וקיימא. ונראה לי דבאותן הימים לא היה הדבר ידוע לכל שלא נשנית הלכה אלא בזמן הבית והיו כמה מן החכמים שבאותו הדור סבורים דהלכה נשנית בכל ענין בין בזמן הבית בין שלא בזמן הבית, לכך הוצרכו ר"ג ובית דינו לימנות ולהודיע שלא נשנית הלכה אלא בזמן הבית" עכ"ל. ולפי"ז יוצא שבאמת ר"ג וב"ד לא חידשו שום היתר ולא ביטלו שום איסור.¹⁵ רק גילו לנו והודיעו לנו האמת שמותר כיון דהלכה נשנית דוקא בזמן שבית המקדש היה קיים. ולפי"ז לשון הגמ' (ג): במימרא דר"ש בן פזי "רבן גמליאל ובית דינו ביטלו: לאו דוקא נקט "ביטלו" שהם באמת לא ביטלו כלום ורק הודיעו לנו שהלכה זו בטילה כיון שאין בהמ"ק קיים. וע"ע תוספתא ריש מס' שביעית "רבן גמליאל ובית דינו התקינו שיהו מותרין בעבודת הארץ ושמצד הדין מותר עד ראש השנה" עכ"ל. ולדברי תלמידו של רבינו יחיאל מפארי"ש הנ"ל, צריכים לפרש דלר' אשי לאו דוקא קאמר התוספתא "התקינו" שהם באמת לא התקינו כלום ורק גילו לנו שלא נשנית הלכה אלא בזמן הבית, ושמצד הדין מותר.

וכעין תירוצו של תלמידו של הר"י מפארי"ש תירץ גם התוס' הרא"ש בסגנון אחר קצת וז"ל "ואחר שחרב בהמ"ק נהגו בהן איסור משום דסברי כר' עקיבא דאסר לה מקרא עד שבא ר"ג ובית דינו והורו הלכה כר' ישמעאל ולא גמירי אלא בזמן שבהמ"ק היה קיים. וממילא ביטלו הרחקת שני פרקים" עכ"ל. וגם לדברי התוס' הרא"ש דל"פ דל' הגמ' "ביטלו" ול' התוספתא "התקינו" לאו דוקא שתיקנו תקנה חדשה.

ודגמא לזה, דלשון "התקינו" לאו דוקא שחידשו תקנה רק שגילו לנו דין התורה, מצינו בגמ' ראש השנה (ל) דתנן התם: התקין ר' יוחנן בן זכאי שיהא לולב וכו'. ושיהא יום הנץ כולו אסור. ע"כ.

(14) נדפס ע"י מכון הרי פישל, והוא ע"פ (ד.) כד"ה דומיא דניסוך המים.

(15) משא"כ לתירוצו של ר' יצחק הנ"ל הם ביטלו איסור ממש של ב' פרקים ודו"ק.

ופירש"י בד"ה ושיהא יום הנף כולו אסור — יום הנפת העומר כולו אסור לאכול מן החדש וכו'. ע"כ. ובגמ': מאי טעמא (ומתרץ) מהרה יבנה בהמ"ק ויאמרו אשתקד מי לא אכלנו בהאיר המזרח וכו'. אמר רב נחמן בר יצחק רבן יוחנן בן זכאי בשיטת ר' יהודה אמרה דאמר עד עצם היום הזה עצמו של יום וקסבר עד ועד בכלל. (ופרש"י בשיטת ר' יהודה אמרה (דאמר מן התורה אסור כל היום בזמן הזה דסבר עד ועד בכלל), ומי סבר לה כוותי' והא מפלג פליג עלי' וכו'. התם ר' יהודה טעי איהו סבר ריב"ז מדרבנן קאמר ולא היא מדאו' קאמר. (ושואלת הגמ') והא התקין קתני (פי' ואיך אפשר לפרש דריב"ז מדאו' קאמר, ומתרץ הגמ') מאי התקין דרש והתקין. ע"כ. ופרש"י בד"ה דרש והתקין — דרש להם מקרא והתקין שינהגו איסור לפי שעד עכשיו היה היתר בדבר משקרב העומר שהעומר מתיר. ע"כ. וא"כ חזינן דלפעמים ל' "התקין" לאו דוקא שחידשו תקנה חדשה אלא שתיקנו שינהגו באופן מסויים וכפרש"י, וא"כ כמו"כ הכא בסוגיין יל"פ ל' "התקיננו" האמור בתוספתא, ול' "ביטלו" שאומרת הגמ' לאו דוקא שהם בעצמם ביטלו אלא שגילו לנו ההלכה שהיא בטלה ודו"ק היטב בזה כי נכון הוא. ושור' בחסדי דוד על התוספתא שביעית שג"כ העיר בל' התוספתא "התקיננו" וציין שהוא על דרך הגמ' בר"ה (ל) ריב"ז התקין וכו' שהבאנו. והנאני שכוונתי לדעתו הגדולה.

אמנם, התפארת ישראל במשניות (תחילת המס' אות ג') פירש תירוצו של ר' אשי באופן אחר וז"ל "ב"ה אומרים עד עצרת — בשדה אילן, ובשדה הלבן עד הפסח, ואף שהלממ"ס מותר בעבודת קרקע ואילן עד ל' יום קודם ר"ה דשביעית וגם רק בזמן שבהמ"ק אסור, חכמים גזרו אפי' בזמן שאין בהמ"ק קיים על ב' זמנים הללו משום דאח"כ נראה כחורש לשביעית מיהו ב"ד שלאחריהן כשראו שיש הפסד גדול עי"ז שהקרקעות מתקלקלים נמנו והתירו הכל עד ר"ה דאין בהמ"ק קיים ואף דכבר נאסר במנין ואין יכול לבטל דברי ב"ד הראשונים הכא שאני דמעיקרא כך התנו שכל ב"ד שיראו צורך לבטל יבטלו התקנה". עכ"ל. ותוכן דבריו בקיצור, דאף דהלכה למשה מסיני היה דוקא בזמן שביהמ"ק היה קיים, כמבואר בתירוצו של ר' אשי (וכי גמירי הלכתא בזמן שבהמ"ק קיים), מ"מ גזרו חז"ל האיסור של ב' פרקים אפי' בזמן שאין בהמ"ק היה קיים, כלו' שתיקנו שיהא אסור לחרוש בב' פרקים אלו אפי' בזמן שאין בהמ"ק קיים. ולפי"ז מוכן בפשיטות תירוצו של ר' אשי שרבן גמליאל ובית דינו התירו לחרוש עד ר"ה בזמן שאין בהמ"ק קיים והם כאמת חידשו היתר ו"ביטלו" איסור ממש ו"התקיננו" תקנה חדשה שיהא מותר (ובלעז' היתרו של ר"ג ובית דינו היה אסור ממש גם בזמן שבהמ"ק קיים דאף דאיסור תוספת שביעית מדאו' הוי דוקא בזמן שבהמ"ק היה קיים אבל איסור

מדרכנן של ב' פרקים הוי אפי' בזמן שאין בהמ"ק קיים ולזה ביטלו ממש איסור של פרקים). ואין צורך לידחק בל' "התקינו" ול' "ביטלו" המוכא בגמ' ובתוספתא, כפי שנדחקנו לעיל לפי רש"י.

אך, הראשונים שלא פירשו כדברי התפארת ישראל (שר"ג וב"ד ביטלו ממש) ונדחקו לפרש שר"ג וב"ד רק הודיעו לנו האמת שמצד הדין מותר, בע"כ צ"ל דס"ל שהאיסור של ב' פרקים ג"כ הוי דוקא בזמן שבהמ"ק, וכשאינן בהמ"ק באמת גם האיסור של ב' פרקים מותר, ולכן הוצרכו לפרש כדחוק שלפי תירוצו של ר' אשי כי לא ביטלו ממש האיסור של ב' פרקים, ורק הודיעו לנו שהלכה כר' ישמעאל או שהלכה זו דוקא שבהמ"ק כנ"ל באריכות. וצריכים להבין, למה מיאנו הראשונים לפרש כדברי התפארת ישראל שהאיסור של ב' פרקים היה אפי' בזמן שאין בהמ"ק קיים, אשר לפי דבריו אתיא ל' הגמ' ול' התוספתא כפשוטו.

ה) ונראה ליישב ע"פ מה שהקדמנו לעיל בתחילת דברינו, דיש לחקור בגדר האיסור של ב' פרקים אי הוי מראית העין (ומשום ד"מיחזי כמתקן לצורך שביעית") וכפשטות לשון הראשונים, או דלמא היה מטעם אחר. ועיין גמ' סוכה (לד.) א"ר אסי א"ר יוחנן עשר נטיעות ערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני. ע"כ. ופרש"י שם כד"ה עשר נטיעות וז"ל "משנה היא בסדר זרעים עשר נטיעות המפוזרות בתוך בית סאה וכו' חורשין כל בית סאה בשבילן ערב שביעית עד ר"ה, אע"ג שמצוה מן התורה להוסיף מחול על הקודש כדנפקא לן מבחריש ובקציר תשבת וכו'. ואסור לחרוש ל' יום לפני ר"ה כדאמרי' בשמעתתא קמייתא דמועד קטן מקרא', כנטיעות נאמר הלמ"מ שמותר לחרוש תחתיהן עד ר"ה כדי שלא יבשו וכו', ובאילנות זקנים נאסר ל' יום לפני ר"ה כדאמרי' במו"ק לר' ישמעאל מהלכתא ולר' עקיבא מקראי וחכמים עשו סייג בתורה ואסרו בשדה הלבן מפסח ואילך ובשדה האילן מעצרת ואילך". עכ"ל הנוגע לענינינו. ומכו' בהדיא כדבריו דעיקר תקנת חז"ל של ב' פרקים הי' משום סייג והרחקה לתוספת של ל' יום לפני ר"ה. (וכמכו' באריכות בהקדמת הרמב"ם כמשניות דיש "תקנות" שחז"ל תיקנו כגון חנוכה ופורים, ויש "גזירות" היינו סייגים והרחקות שאסרו חז"ל כדי להרחיק את האדם מלעבור על איסור מה"ת כגון' בשר עוף בחלב שאסור מדרכנן [למסקנא] כדי שלא יבוא לעבור בבשר בהמה בחלב. וכמו"כ הכא מכו' ברש"י דעיקר האיסור ב' פרקים הי' משום "סייג" וגזירה כדי שלא יבוא לעבור על איסור מלאכה מן התורה בתוספת שביעית של ל' יום, ואין איסור ב' פרקים לאיסור עצמי משום מרה"ע וכיו"ב).

וגדר זה של איסור ב' פרקים, מבו' ג"כ כתוס' הרא"ש מו"ק (ד. בד"ה הלכתא לר' ישמעאל), וביתר ביאור. וז"ל "ולחק שינויא דר' אשי צריך לפרש וכו', ולא צריך השתא למימר דהתנן (פי' דהגמ' אמרה לעיל בתיורוצו של ר' יצחק דאף שאין ב"ד יכול לבטל דברי חברו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין מ"מ יכלו לבטל משום דכך התנו בתחילה שאם ירצו לבטל יוכלו לבטל, וע"ז מבאר התוס' הרא"ש דלתרוץ זה של ר' אשי אין צורך לזה וכפי שביאר) דאינהו נמי לא תקינו אותן שני פרקים אלא בזמן שתוספת ל' יום מן התורה והוסיפן הן שני פרקים הללו, למעבד הרחקה טפ"י ע"כ. ומבו' בהדיא דכל מהותו של התקנה של ב' פרקים היה להרחקה על איסור ל' יום מן התורה, ובלי זה לא היה שום תקנה ולכן אין צורך לבטלו אחרי שחרב בהמ"ק דבמילא בטילה כיון שאיסור תוספת שביעית מן התורה של ל' יום בטל ודו"ק.

וע"ע במאירי שם (מו"ק ג:) "הלכה למשה מסיני שעבודת קרקע אסורה בתוספת שביעית והוא שלשים יום לפני ר"ה וכו'. ואיסור זה לא היה אלא בזמן שבהמ"ק קיים, ובאותו זמן הוסיפו על גזירה זו שלא יהיו חורשין שדה האילן אלא עד עצרת שעד עצרת חרישה מועילה לפירות של ששית והוא ענין כל זמן שהוא יפה לפרי, ומשם ואילך אינו אלא לצורך שביעית, ולא שדה הלבן אלא עד הפסח, שעד הפסח הארץ לחה מצד גשמי החורף וחרישה מועלת בו לתבואה של שנה זו וכו'. ומזמן זה ואילך סרך חרישה לצורך שביעית ואחר שחרב בהמ"ק אע"פ שהיו נוהגין קדושת שביעית, איסור תוספת נפקע מכל וכל. אפי' תוספת שלשים יום, שלא נאמרה הלמ"מ לענין זה אלא בזמן שבהמ"ק קיים" עכ"ל.

וגם מדברי מאירי אלו משמע שאין זה אלא הוספה והארכת זמן לעיקר איסור תוספת שביעית מדאו' של ל' יום ולא תקנה בפני עצמה של מראית העין (אך. י"צ בלי "גזירה" שכתב המאירי, והרי מיירי הכא באיסור דאו' וכמ"ש המאירי בעצמו לפני זה שהוא הלמ"מ, וצע"ק). ועוד יש לדייק מהמשך לשון המאירי שמבאר האיסור של ב' פרקים ולא הזכיר שום לשון של "מחזי כמתקן שדהו לצורך שביעית" או "נראה דמתקן וכו'". משמע שאין בזה משום מראית העין, אלא הוספה והרחקה לעיקר איסור דאו' וכדברינו. (אלא, שהמאירי משמע שביאר הטעם לקביעות זמן של פסח ועצרת באופן אחר קצת ממה שפירשו הראשונים שהבאנו עד עכשיו, שהם פירשו משום דלאחרי זמנים הללו מ"חזי כמתקן שדהו לצורך שביעית", והמאירי פירש "ומזמן זה ואילך סרך חרישה לצורך שביעית" דהיינו שיש מקצת תועלת כבר לשנת שביעית אבל לא תועלת נמורה. וע"ע בריטב"א [ר"ה ט: בד"ה פחות משלשים יום] שכתב כעין

זה וז"ל "שאף חכמים שאסרו בחרישה בשדה הלבן מן הפסח ובשדה אילן מן העצרת ושיערו חכמים דבהכי אפשר דמהני בשביעית אלא שהתורה לא אסרה אלא מעלה הנכרת לגמרי לשביעית", אך בכל אופן מכו' מהמאירי דכודאי אין זה איסור מראית העין אלא סייג והרחקה, ודר"ק).

וכן נראה להוכיח כדברינו מהירושלמי שביעית הלכה א' דאיתא התם: (על המשנה של "עד אימתי חורשין וכו'): כתיב ששת ימים תעבד וביום השביעי תשבות וכתיב בחריש ובקציר תשבת, כמה אנן קיימין, אם לענין שבת בראשית, והלא כבר נאמר ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי וגו'. ואם לענין שבתות השנים, והלא כבר נאמר שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר כרמך וגו', אלא אם אינו ענין לשבת בראשית ולא לענין שבתות שנים, תנהו ענין לתוספת שביעית ואתו רבנן ותקינן לאיסור שני פרקים¹⁶ ע"כ.

ולהלן בסוף הלכה: וב"ה אומרים עד עצרת ולמה עד עצרת, עד כאן הוא יפה לפרי, מכאן ואילך הוא מנבל פירותיו, והא תנינן אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל וכו'. חורשין כל בית סאה בשבילן, עד כאן הוא מעבה את הכוורת, מכאן ואילך הוא מתיש את כחו, ויחרוש מתוך שהוא יודע שהוא מתיש את כוחו אף הוא מתכוון לעבודת הארץ. ע"כ.

והנה בתחילת הסוגיא, כשהזכיר הירושלמי האיסור מדרכנן "ואתו רבנן ותקינן לאיסור שני פרקים" לא הק' הירושלמי "מ"ט תקינו רבנן" וכיו"ב, ורק בסוף הסוגיא כשהביא הירושלמי שב"ה אומרים עד עצרת מקשה הירושלמי "ולמה עד עצרת" כלו' למה תיקנו זמן של עצרת וחירץ משום ד"מכאן ואילך מתכוון לעבודת הארץ", ונ' מבואר מזה דפשוט היה לירושלמי שהיה תקנת חז"ל משום סייג וכדאשכחן בהרבה מקומות בש"ס שגזרו חז"ל גזירות, ורק הוקשה להירושלמי למה בחרו דוקא זמנים הללו, והיינו כדברינו.

וכן משמע מפירושו של הר"ש סיריליאו שם דבתחילת הסוגיא בהא דקא' הירושלמי "וקאתו רבנן ותקינן לאיסור שני פרקים" פירש הרש"ס בד"ה לאיסור שני פרקים - כלומר וטעם למשנתינו היינו משום סייג עכ"ל. ואילו בסוף הלכה כתב בד"ה אף הוא מתכוון לעבודת הארץ - אי מורינן לי' היתרא נראה המתקן שדהו לצורך שביעית עכ"ל. ולכאור' דבריו סתרי אהדדי, דבתחילת הסוגיא כתב דאסור משום סייג, ובסוף הסוגיא כתב "נראה מתקן שדהו לצורך

(16) כן היא גירסת הר"ש סיריליאו ועוד מפרשים, ויש גירסאות אחרות בזה.

שביעית". אך הוא הדבר אשר דיכרנו כבודאי עיקר האיסור הוי משום סייג, אלא "למה עד עצרת", וצריכים לפרש משום דאחרי זמן זה כיון שאין תועלת בשביל היכול של אותה שנה מיחזי כמתקן שדהו לצורך שביעית ויש לו קשר ושייכות לשנת השביעית (או כל' המאירי "סרך חרישה לצורך שביעית") ולכן התחילו האיסור מזמנים אלו.

ונראה דגם הר"ש והר"ב שהבאנו בתחילתו דכרינו שביארו טעם האיסור של ב' פרקים משום דאח"כ מיחזי כמתקן שדהו לצורך שביעית, לא יחלוקו על כל הראשונים (וכן על הר"ש סיריליאו) שמכו' בהדיא מדברייהם דעיקר האיסור הוי משום סייג.

ונראה להביא מקור נאמן לרבותינו הראשונים ז"ל שגדר האיסור של שני פרקים הוי משום סייג והרחקה לעיקר איסור תוספת שביעית מדאו' ואינו איסור עצמי משום מרה"ע וכיו"ב מהא דתנן סוף פ"ק דשביעית (משנה ו') עשר נטיעות חורשין כל בית סאה בשבילך עד ר"ה. והנה הא דאין איסור-תוספת שביעית מדאו' ל' יום לפני ר"ה בעשר נטיעות, מכו' בגמ' סוכה ומועד קטן כנ"ל. אך מ"מ ק' טובא למה לא אסרו איסור מדרבנן של ב' פרקים מפסח ועצרת (וכן באמת הק' התפארת ישראל ועוד אחרונים). ונראה דבאמת מזה הוציאו הראשונים שכל האיסור של ב' פרקים הוי משום סייג והרחקה לאיסור תוספת שביעית מדאו' של ל' יום, (ואינו איסור עצמי משום מרה"ע), ולכן בעשר נטיעות שאין לו איסור תוספת שביעית מן התורה הלמ"מ, לא היה איסור ב' פרקים כמכו' במשנה זו.

ועי' כל הנ"ל, יבואר לנו בפשיטות למה מיאנו הראשונים לפרש בתירוץ של ר' אשי כפירוש התפארת ישראל (שגם לתירוץ של ר' אשי רבן גמליאל ובית דין ביטלו ממש תקנת ב' פרקים משום שחז"ל תיקנו איסור ב' פרקים אפי' בזמן שאין בהמ"ק קיים) משום דסבירא להו שכל האיסור של ב' פרקים הוי גזר וסייג לאיסור תוספת שביעית של ל' יום, ובלעדי זה לא היה שום תקנה דהו גזרד ומהותו של תקנה זו, וא"כ א"א לומר שתיקנו איסור ב' פרקים גם לזמן שאין בהמ"ק קיים, ועל כרחך צל"פ שתיקנו דוקא בזמן שיש תוספת שביעית מן התורה, וצריכים לדחוק דלפי ר' אשי רבן גמליאל ובית דין באמת לא חידשו שום היתר רק הודיעו לנו שמצד הדין מותר, וכנ"ל בארוכה.

(ו) והנה בגמ' ראש השנה (ט:) ת"ר אחד הנוטע ואחד המכריך ערב שביעית שלשים יום לפני ר"ה עלתה לו שנה ומותר לקיימן בשביעית וכו'.

וכתבו תד"ה¹⁷ ומותר לקיימן "לא הוה צריך למינני בשביעית כיון דתנא רישא ערב שביעית ומתוך כך מדקדקין דאפי' לכתחילה שרי ליטע וכו'. ותימה דבפ"ב דשביעית תנן וכו' שחורשין בשדה הלבן עד הפסח ובשדה האילן עד העצרת וכיון דאפי' ליטע בתחילה שרי שלשים יום לפני ר"ה אמאי אסור לחרוש לשתרי נמי לחרוש עד לפני ר"ה. ואור"ת דלא החמירו בנטיעה כמו בחרישה משום דאין תוספת שביעית דאורייתא בנטיעה אלא בחרישה דכתיב ב' קרא כדדרשי' לעיל במחריש ובקציר תשבת, ועוד יש ליתן טעם משום דכל חורש ערב שביעית הוי להועיל בשביעית אבל אין לאסור ערב שביעית ליטע מחמת שהאילן גדל בשביעית דכל האילנות נמי מיגדל גדלי בשביעית וא"כ לא יטע לעולם, ובירושלמי מפרש טעמא אחרנא בריש מסכת שביעית דגרסינן התם למה עד עצרת עד כאן הוא יפה לפרי מכאן ואילך מנבל פירותיו, והא תניא אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל עד כאן הוא מעבה לפירותיו מכאן ואילך מתיש כחן, ולפי טעם זה ניחא דכיון דאין מועיל לאילן מכאן ואילך מיחזי כמתקן שדהו לצורך שביעית" עכ"ל.

ונראה מדברי תוס' מכו' כהנחתנו דעיקר איסור שני פרקים הוי גזירת חז"ל משום סייג והרחקה ואינו משום מראית העין משום דמיחזי כמתקן שדהו לצורך שביעית, דאלת"ה כל קושייתם אינה מתחילה דהרי מה שאסרו חרישה היתה תקנה מיוחדת משום שנראה כמתקן שדהו לצורך מלאכה האסור בשביעית דהיינו משום מראית העין, וזה לא שייך בנטיעה ערב שביעית (ואף דשייך מראית העין שיחשדו בו אח"כ שנטע בשביעית, ולקמן נביא בעז"ה שהרמב"ם כתב כן לפי האמת, הרי זה סוג מראית העין אחר ואולי לזה לא חששו שיטעה האדם בין נטיעה חדשה שנטוע בשביעית לנטיעה ישנה וכמו שביארנו לעיל דלא בכל המקומות חששו חז"ל למראית העין). וגם מה שהביאו תוס' בסוף דבריהם "ובירושלמי מפרש טעמא אחרנא וכו'".

והביאו ירושלמי שביעית שהכאנו לעיל, מ"מ מסגנון לשונם משמע שזהו רק "טעמא אחרנא" לחלק בין חרישה שאסרו עליו איסור ב' פרקים לבין נטיעה שלא אסרו איסור ב' פרקים, אבל אין כוונתם לומר גדר חדש באיסור שני פרקים, וכונתם בתירוצם דבחרישה יש לו קשר ושייכות לשנת השביעית כיון דנראה כמתקן שדהו לצורך שביעית, ולכך ראוי לגזור בו אטו תוספת שביעית של ל' יום, ואף דאינו ממש מתקן שדהו לצורך שביעית (דזהו רק מל'

(17) ע' ר"ש ריש מס' שביעית ותירץ כעין דברי תוס', אלא בקיצור יותר, ולכן הבאתי ל' תוס' בר"ה.

יום לפני ר"ה) מ"מ כיון שנראה כמתקן ראוי לגזור בו (וכל' המאירי דמזמנים אלו הוי "סרך חרישה לצורך שביעית"). משא"כ בנטיעה הרי לפני ל' יום אין לו שום קשר לשנת השביעית והוי לגמרי נטיעה של ששית. ומה שאסור לנטוע ל' יום לפני ר"ה, ע' תוס' לקמן (י:) ששיטת תוס' היא שבאמת לא גזרו איסור נטיעה בתוספת שביעית ואסור ל' יום כדי שלא תקלט בשביעית. ולקמן, נביא שיטת הרמב"ם אסור לנטוע משום מראית העין. ואפי' לשי' רש"י לקמן (י:) דמשמע שאסור מדאור' מחמת עצמו, נראה דמ"מ הוי סמוך לשנת השביעית דהוי שלשים יום לפני ר"ה (וגם בחרישה אסור ל' יום לפני ר"ה) כן נראה לפרש.

וביתר ביאור, מצינו בגזירות חז"ל שגזרו רק אם הדבר שיאסרו הוי דומה להאיסור דאור' ויהיה ראוי לגזור בו, כגון שגזרו "בשר עוף בחלב" אטו "בשר בהמה בחלב", אבל בשר דגים וחגבים בחלב לא גזרו דאינו דומה לבשר בהמה. וכמ"כ הכא גזרו רק אם יש אי זה שייכות לשביעית אבל אם אין לו שום קשר לא גזרו איסור. ודו"ק היטב בזה.

ולפי"ז יש לנו הכנה יותר עמוקה בדברי הירושלמי דקאמר "אף הוא מתכוון לעבודת הארץ" ובדברי המפרשים שפירשו משום דלאחרי זמן זה "מיחזי כמתקן לצורך שביעית" דאינו רק טעם של הקביעות זמן של פסח וצרות. כלומר למה קבעו חז"ל דוקא זמנים הללו (ולא זמנים אחרים), אלא **בכ טעם על עיקר הגזירה למה עשו סייג למלאכת חרישה (מזמנים הללו) דכיון דמזמנים הללו "מיחזי כמתקן לצורך שביעית" והוי דומה לתוספת שביעית דאור' דאז מתקן ממש השדה לצורך שביעית כנ"ל, לכך ראוי לגזור בו, אבל לולא טעם זה דמיחזי כמתקן" לא היו עושים סייג כלל כיון שאינו דומה לטעם דאחרייתא, וכמו בנטיעה שלא גזרו בו איסור תוספת שביעית לפני ל' יום כיון שאין לו שייכות וקשר לשביעית ודו"ק. אמנם, בכל אופן אנכי על משמתי אעמדה, דעיקר איסור ב' פרקים הוי משום סייג והרחקה, ולכן אסור דוקא כשיש תוספת שביעית דאורייתא של שלשים יום, אבל אם אין איסור תוספת שביעית דאור' (כגון בזמן שאין בהמ"ק קיים או בעשר נטיעות דלעולם אין תוספת שביעית דאור') לא גזרו כנ"ל.**

הטעם של "מיחזי כמתקן לצורך שביעית" אינו אלא טעם למה בחרו חז"ל לקבץ האיסור מזמנים אלו וכנ"ל דכן הוא משמעות הירושלמי דקא' טעמים הללו על "למה עד עצרת". וביותר עומק, הוי טעם למה גזרו חז"ל איסור מלאכת חרישה על זמנים הללו כיון דהוי דומה לאיסור דאור' של ל' יום ולכך

ראוי לגזור בו, וכפי שביארנו בתוס' ר"ה הנ"ל. (וע"ע מה שדייקנו בטוב טעם מדברי הר"ש סיריליאו שמוכרחים לפרש דבריו כדברינו) ודו"ק בכל זאת.¹⁸

18) וכיארור ד' תוס' בתירוצם הראשון על קושיהם שה' למה מותר ליטע ל' יום לפני ר"ה, ואילו לחרוש אסור מפסח ועצרת. וכ' תוס' "ואור"ת דלא התמירו בנטיעה כמו בחרישה משום דאין תוספת שביעית דאורייתא בנטיעה אלא בחרישה דתיבב' קרא כדורשי' לעיל בחריש ובקציר תשבות". והנה לפי מה שביארנו בפנים גדר איסור שני פרקים מובנים היטב דברי ר"ת דכיון דאיסור ב' פרקים הוי משום סייג לא גזור במלאכת נטיעה דהוי גזירה גזירה (ואסרו רק ל' יום לפני ר"ה, ובהו גופא ש' תד"ה שלשים ולקמן י:). דאסור רק מחמת שלא יוקלט בשנת השביעית דקליטה הוי ל' יום. ולקמן נביא ש' הרמב"ם שכל איסור נטיעה בערב הוי משום מראית העין, וש' רש"י בד"ה צריך שלשים ושלשים (לקמן י:). דמשמע שאסור מחמת עצמו. מ"מ ו"ל דאסור ל' יום קודם כיון דהוי סמוך לשביעית והוי דומה לאיסור תוספת דאו' דחרישה דהוי ל' יום) אח"כ כתבו תוס' "ועוד יש ליתן טעם משום דכל חורש ערב שביעית הוי להועיל בשביעית אבל אין לאסור ערב שביעית ליטע מחמת שהאילן גדל בשביעית דכל האילנות נמי מיגדל גדלי וא"כ לא יטע לעולם" עכ"ל. נראה פשוט דא"י תירוץ חדש על עיקר קושיה התוס' (למה מותר ליטע ל' יום לפני ר"ה, ואילו בחרישה אסור מפסח ועצרת), אלא טעם נוסף לשיטת ר"ת שדוקא בחרישה יש איסור דאו' של תוספת שביעית. דקודם הכיאו פסוק לזה "בחריש ובקציר תשבת" היינו דילפי' תוספת שביעית מפסוק זה, ופסוק זה הזכיר רק מלאכת חרישה בערב שביעית. ואח"כ ביארו כן מצד הסברא וכפי שנבאר בסמוך בעז"ה. ויתכן דמה שהוסיף ר"ת לבאר סברא משום דרצה לבאר דגם לר' ישמעאל דלא יליף תוספת שביעית מפסוק "בחריש ובקציר תשבת" (דהרי דריש ל' לגבי קציר העומר דוחה שבת) מ"מ דוקא במלאכת חרישה יש איסור דאו' בתוס' שביעית ולא שאר מלאכות וצ"ע.

וכיארור דבריהם נראה דשונה גדר האיסור מלאכה בערב שביעית מתוספת שבת ויר"ט. דבתוספת שבת ויר"ט אנו מוסיפים מחול על הקודש" דהיינו שאותו קדושת שבת ויר"ט ואותו איסור מלאכה שיש בשבת אנו מקדימים שיחול לפני השבת, וכן אנו מאחרים צאת השבת. משא"כ גדר איסור מלאכה בערב שביעית הוי משום דהמלאכה הוי להועיל לשביעית והוא מכין לשביעית. וענין זה באמת מבואר באריכות בטורי אבן (ר"ה ט. ד"ה חריש של ע"ש שנכנס לשביעית) וז"ל "ועוד קשה לי דסוגיין אזלא דכ"ע נפקא לן תוספת לשבת ויר"ט מחריש של ערב שביעית שיוצא לשביעית וכו'. ואי"צ לקרא דועניתם את נפשתיכם לתוס' שבת ויר"ט ואני תמה מה ענין תוס' זה דנ"ל לכ"ע מחריש וקציר לתוס' זה של שבת ויר"ט דנ"ל מועניתם ללמוד זה מזה הא אסור כזה מותר כזה, ותוס' של חרישה ערב שביעית הנכנס לשביעית היינו שלא יחרוש בע"ש חרישה המועיל לשדה ואילן בשביעית וכו'. ואילו תוס' שבת ויר"ט דנ"ל מועניתם הוא לגמרי היפך דמותר לחרוש קודם שבת ויר"ט חרישה המועלת לשבת ויר"ט דאל"כ לא יחרוש לעולם דהא כל הפירות גדלים ככל שבתות השנה וכו'. ואסור לחרוש ולקצור וכן שאר מלאכות סמוך לשבת ויר"ט מעט לפנייהם או לאחריהם משום תוס' שבת ויר"ט וא"כ לר' עקיבא נמי אע"ג דנפקא ל' מבחריש ובקציר של ערב שביעית וכו'. אפ"ה איכא למימר בשבת ויר"ט נ"ל מועניתם דתרי מילי נינהו" עכ"ל.

וע"ע בלשוה"ק של רש"י בד"ה חריש של ערב שביעית (ר"ה ט.) וז"ל "חריש של ערב שביעית - שלא יחרוש שדה אילן ערב שביעית חריש שיועיל לשביעית" עכ"ל. דרך אגב, ו"ל ד' למה נקט רש"י "שדה אילן" והרי בודאי "שדה לבן" ככלל האיסור לחרוש בערב שביעית.

ז) ולפי דרכנו בגדר איסור שני פרקים שיעקרו משום סייג והרחקה, נלפענ"ד לכאר טוב טעם ודעת דברי הרמב"ם בפרק ג' מהל' שיטה ויובל. וליישב בפשיטות מה שנתקשו בו מפרשי הרמב"ם ונדחקו ליישב דבריו.

וז"ל בפרק ג' מהל' שמיטה ויובל הלכה א': עבודת הארץ בשנה הששית שלשים יום סמוך לשביעית אסורה הלכה למשה מסיני מפני שהוא מתקנה לשביעית ודבר זה בזמן שבהמ"ק קיים הוא שנאסר מפי השמועה, וגזרו חכמים שלא יהיו חורשין שדה אילן ערב שביעית בזמן המקדש אלא עד עצרת ושדה הלכן עד הפסח ובזמן שאין המקדש מותרין בעבודת הארץ עד ר"ה כדין תורה. עכ"ל. (וע' לעיל אות ד') שביארנו דמדברי רמב"ם אלו מכו' דגם לתירוצו של ר' אשי אליבא דר' ישמעאל יש הבדל בין בזמן שבהמ"ק היה קיים לבין זמן שאין בהמ"ק קיים, מ"מ מודה לדברי ר' יצחק דעד דיש איסור מדאו' רק ל' יום לפני ר"ה ולפני זה אסור מדרבנן, שהרי הרמב"ם כתב בהדיא "ובזמן שאין בהמ"ק מותרין בעבודת הארץ עד ר"ה וכו'". והיינו תירוץ של ר' אשי, ומ"מ כתב בתחילת ההלכה "עבודת הארץ וכו', שלשים יום סמוך לשביעית. אסורה הלמ"מ וכו'. וגזרו חכמים שלא יהיו חורשין וכו' אלא עד עצרת וכו'".

ובהלכות שאחרי זה ביאר הרמב"ם מתי נקראת "שדה אילן" או "שדה לכן". ובהלכה ט' כפל דבריו הקודמים וכתב "וכל הדברים האלו בזמן המקדש כמו שאמרנו, אבל בזמן הזה מותרין בעבודת הארץ עד ר"ה". עכ"ל.

שדה בשנים שם שהעיר למה נקט רש"י דוקא "שדה אילן", וכתב "לא דידענא מדוע לא פירש שדה לכן דאסור ג"כ ונראה נמי הטעם דישכיח בזה ספיקו שביעית וכו' ולשון כמור"ק (ג) דה שבעה להנה, דמחזי כחורש לצורך שביעית משמע שאינו אלא מדרבנן משום מ"ע פירש כלל. הדין והדין כאן בסוף דבריו תמוהים דודאי ל' יום ערב שביעית לפני ר"ה אסור כדיר בבבא בגמ' מור"ק (ג): ורש"י שם מפרש מה שהוסיפו חז"ל לפני ל' יום בזמן שבעה הנהנה, וכו' עוד דאסור משום מרה"ע כבר ביררנו כפנים דזה אינו בראיות ברורות.

זהו סתם ר"ה דדוקא בחרישה אסרה תורה בערב שביעית משום דזה הוי להועיל בשביעית שבי כסוד את הקוצע שיוכל לעבוד עליו בשביעית, משא"כ ליטע בערב שביעית אין לו שום תועלת מהנהנה לשביעית יותר מזמן אחר "דהא כל האילנות נמי מיגדל גדלי בשביעית" ולכן אין איסור מאד בנטיעה, ורק מדרבנן אסרו ל' יום לפני ר"ה (והטעם בזה הבאנו כמה שיטות בה לעיל ואין להאריך עוד). ולכן לא אסרו איסור ב' פרקים בנטיעה משום דכל תוספת שביעית בנטיעה הוי מדרבנן, ואם היו אוסרים איסור ב' פרקים בנטיעה הוי כגזירה לגזירה.

סל

ולהלן, בהלכה י"א כתב הרמב"ם "אף בזמן הזה אין נוטעין אילנות ואין מרכיבין ואין מבריכין ערב שביעית אלא כדי שתקלוט הנטיעה ותשהה אחר הקליטה שלשים יום קודם ר"ה של שביעית וסתם קליטה שתי שבתות, ודבר זה אסור לעולם מפני מראית העין שמא יאמר הרואה בשביעית נטעו, נמצאת אומר שהנטע או המכריך או המרכיב ערב שביעית קודם ר"ה בארבע וארבעים יום יקיים פחות מכאן יעקור". עכ"ל. והיינו דלגבי נטיעה יש איסור תוספת שביעית אפי' בזמן שאין בהמ"ק קיים (ולא כחרישה דאסורה דוקא בזמן שהמ"ק קיים כנ"ל).

והנה עיקר דין איסור נטיעה בתוספת שביעית מקורו במשנה פ"ב דבמס' שביעית מ"ו: אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית פחות מ' יום לפני ר"ה וכו'. ר' יהודה אומר כל הרכבה שאינה קולטת לשלשה ימים שוב אינה קולטת, ר' יוסי ור' שמעון אומרים לשתי שבתות. ע"כ. ובסוגיא דר"ה (ו): איתא: א"ר נחמן אמר רבה בר אבוא לדברי האומר ל' צריך ל' ול', לדברי האומר שלשה צריך שלשה ושלשים, לדברי האומר ב' שבתות ב' שבתות ושלשים. ע"כ. (ופרש"י בד"ה צריך שלשים ושלשים — שלשים לקליטה ושלשים לתוספת כר"א, עכ"ל, וכן עד"ז פירש רש"י בשאר התנאים דמשנתינו. אולם, עיין תוס' שם דפליגי ארש"י וס"ל דהגמ' ברה"ה מיירי לגבי ערלה, אבל בשביעית אין איסור אלא אם כן נקלט בשביעית עצמה. ומד' הרמב"ם מבו' שפירש כרש"י דיש איסור גם אם יוקלט בתוספת שביעית. אך מרש"י משמע שאיסורו בעצם משום מלאכה בתוספת שביעית. ומד' רמב"ם מבו' שאיסורו משום מראית העין ודו"ק כי קצרתי קצת).

אמנם, מה שחידש הרמב"ם שהאיסור לנטוע הרי מטעם מראית העין "שלא יאמר הרואה בשביעית נטעו" (פי' דלפעמים קשה להבחין בין נטיעה חדשה¹⁹ שנטעו בשביעית לנטיעה ישנה שנטעו ערב שביעית וא"כ יש חשש מראית העין

(19) מה שחידשתי איסור מראית עין בנטיעה משום דלפעמים הרואה לא יוכל להבחין בין נטיעה חדשה לנטיעה ישנה, כן מבו' מד' המהר"י קורקוס שנביא לקמן בסמוך (כסוף דבריו). ועי' בגליון רעק"א על הרמב"ם (הנדפס ברמב"ם שבתי פרענקיל) שהביא בשם חידושי הרמב"ן שביאר באופן אחר וז"ל "שלא יאמר הרואה בשביעית נטעו - היינו דאם לא יהי' אחר שיעור קליטה ל' יום ממילא מונין לו שנת עולה וכדומה שנת השביעית לשנה ראשונה ויהיה נראה כאילו נטעו בשביעית לזה בעי' אחר הקליטה ל' יום ומונין לו שביעית לשנה שניה. כך ביאר הרמב"ן בחידושו". עכ"ל.

ולכך אסור אפי' בזמן הזה). לכאור' אינו מפורש במשנה בשביעית ובסוגיא דר"ה, ובפשטות משמע מהמשנה ומסוגיית הגמ' דהוי איסור שלתוספת שביעית כמו שאר מלאכות האסורות בערב שביעית המבוארות במשניות פרק ב' דשביעית וריש מס' מ"ק. וצ"ב מנלי' להרמב"ם לחדש דבר זה. וע' בפאת השולחן (הל' שביעית סי' כ"א אות כ"ה) שהאריך בזה ורוצה לומר מקור לדברי הרמב"ם בזה מירושלמי פ"ב דשביעית. עיי"ש היטב.

אך, עיין במהר"י קורקוס שהק' עוד על הרמב"ם למה לגבי נטיעה אנו אומרים דכיון שאיסורו משום מראית העין אסור גם בזה"ז (שאין ביהמ"ק קיים) ואילו בריש פרקין לגבי איסור חרישה בב' פרקים כתב מפורש דבזמן שאין בהמ"ק קיים מותר לחרוש עד ר"ה. וז"ל "וכתב עוד רבינו דאין חילוק לזמן המקדש לזמן הזה.

וכד מעיינת תשכח דלפ"ז יצא לנו שאע"פ שבזמן המקדש וכו', בזמן שאין בהמ"ק חמירא נטיעה מחרישה דחרישה מותרת עד ר"ה וכו' ואלו נטיעה אסורה מ"ד יום קודם ר"ה וצריך טעם למה. ואפשר שהטעם בזה הוא שחרישה שאסור תוספת הלכה למשה מסיני והלכה בזמן הבית לבד נאמרה לא רצו לגזור תוספת חדש בשביל זמן שאין מקדש אבל בנוטע שהוצרכו לגזור בזמן הבית לא חלקו בדיעתם. אי נמי דבחרישה איכא פסידא שיתקלקלו הקרקעות ולכך לא גזרו. אינ' דבנטיעה איכא למיחש למראית העין טפי שהרואה בנטיעה הקטנה בשביעית יטעה לומר בשביעית נטעו כי אין הכל מבחינים בין נטיעה של חדש לנטיעה של חדשים וגם דכיון דאין איסורא מן התורה יטעו אבל בחרישה הודעים הם ולא יחשבו שעשה בשביעית כיון דאסורה מדאור"י עכ"ל. ומשמע פסידא המדרי קורקוס שהבין שהאיסור של ב' פרקים במלאכת חרישה הוי משום "מראית העין" משום דמיחזי כמתקן לצורך שביעית, ולכך הוקשה לו מ"ד ש"ז נטיעה דאסור אפי' בזה"ז, משא"כ חרישה אסורה רק בזמן שבהמ"ק קיים הוצרך לתרץ באופנים שונים. וגם בתירוצו האחרון שכתב "דבנטיעה אכ"א למיחש למראית העין טפי" נראה פשוט שכוונתו רק לחלק דבנטיעה יש יום מראית העין ולכך הוי יותר חמור והחמירו גם בזה"ז, אבל אין כוונתו לשלול ואיסור ב' פרקים בחרישה לא הוי משום "מראית העין" אלא כוונתו הוי פחות מראית העין, ולכך הקילו בו בזמן הזה. וכ"ש לפי התירוצים הקודמים שמצד דהבין שאיסורו משום "מראית העין" ולכך הוצרך לחלק בתוספת שונים. וע"ע במשנה ראשונה (פ"ב מס' שביעית מ"ז) שג"כ הק' כד' פסידא קורקוס ותי' כעין דבריו (בתירוץ אחרון) דיש מראית עין טפי בנטיעה

מבחישה. (וע"ש כל דבריו שמפורש שהבין דאיסור ב' פרקים הוי איסור
 "מראית עין").²⁰

אמנם, מקום הניחו לנו להתגדר, דלפי דרכנו ששיטת כל הראשונים הוי
 דאיסור ב' פרקים לא הוי משום מראית העין, אלא משום סייג והרחקה בלבד
 (ו"מיחזי כמתקן שדהו לצורך שביעית" אינו אלא טעם למה קבעו זמנים אלו
 כנ"ל בארוכה) יתיישב בפשיטות דברי הרמב"ם דנימא דזהו ג"כ שיטת הרמב"ם

(20) כפ"ב דבשביעית משנה ה' שנינו: פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית ושל שביעית שיצאו
 למוצאי שביעין לא סכין ולא מנקבין אותן וכו'. ע"כ. ופירש הר"ב בד"ב פגי ערב שביעית -
 פירות שאין מתבשלים עד חשרי של שביעית אין סכין ואין מנקבין אותו בששית (פ"י למהר
 בישולן) מאחר שאין נגמרין בישולו עד שתכנס בשביעית וכו'. ע"כ.

וכתב המשנה ראשונה שם וז"ל "שנכנסו לשביעית פ"י הר"ב דבששית אין סכין וכ"כ בר"ש
 דאי בשביעית הא תני ל"י רישא עד כ"ה ובשביעית לא ע"כ (ר"ל דתנן ברישא סכין את הפגין
 ומנקבין אותו עד ר"ה, משמע דלאחרי ר"ה של שביעית אסור) ומ"מ צריך טעם וכו'. הא
 בפירות אילן אזלי בחר חנטה וכו'. ודינם כפירות ששית אע"פ שאוסף אותם בשביעית וכו'.
 ואמאי אין סכין בששית הא כל צורך פירות ששית מותר בתוספת שביעית וכמ"ש הר"ב במשנה
 ב' ונ"ל דחומרת חכמים היא מפני מראית עין שנראה דלפירות שביעית עושה כיון שנגמרו
 בשביעית וכו'. ולפ"ז ה"י נראה וכו'. דהך דאין סכין ואין מנקבין נמי דוקא בזמן המקדש ובזמן
 הזה מותר כי היכי דבטלו זמנו, של פסח ועצרת אע"פ דמשם ואילך מיחזי כמתקן לצורך
 שביעית כדאמרי רפ"ק אפי"ה לא חיישי וה"ה הכא, אלא שהרמב"ם העתיק משנתנו בפ"ג
 כלשונה ולא פ"י דאיסור זה בזמן המקדש דוקא וקצת משמע מלשונו דאף בזמן הזה אסור
 ושמא הכא דחומרא טפי החמירו יותר כהיא מתני' דלקמן אין נוטעין ואין מבריכין וכו', שכתב
 הרמב"ם דאף בזמן הזה אסור מפני מראית העין" עכ"ל. ומבר' בהדיא מדבריו שהבין דאיסור
 חרישה מפסח ועצרת הוי משום מרה"ע, ולכך הוקשה לו דכיון דחזי' דאיסור חרישה בב'
 פרקים שאיסורו משום מרה"ע ומ"מ אמרי' דבזמן הזה מותר, א"כ גם האיסור לסוך ולנקוב
 בערב שביעית שאיסורו משום מרה"ע ג"כ צ"ל מותר בזה"ז. ות"י דיש יותר מרה"ע לסוך
 ולנקוב, ולכך אסור אפי' בזה"ז וכמו בנטיעה שאסור משום מרה"ע ואסור בזה"ז ועל כרחך
 משום דיש יותר מרה"ע בנטיעה ולכך החמירו לאסור אפי' בזה"ז.

אמנם, מלבד זה שסברתו אינה מוכנת כ"כ דסור"ס אם יש איסור מראית העין למה כאמת לא
 יהיה אסור גם בזמן הזה, והרי גם בזה"ז אנו חוששים למראית העין, הרי כבר הוכחנו לעיל
 בראיות ברורות מדברי הראשונים שאיסור ב' פרקים אינו משום מראית העין אלא הוי סייג
 והרחקה לאיסור תוספת שביעית מן התורה.

(ולפ"ז מובן היטב למה בזה"ז מותר כיון שאיסור תוספת שביעית מן התורה מותר, וא"כ
 אין מקום לסייג והרחקה כנ"ל בארוכה). ולפ"ז לק"מ מעיקרא קושיות המשנה ראשונה (למה
 יש איסור לסוך ולנקוב פגי ערב שביעית גם בזה"ז), דלעולם כל היכא שיש חשש מראית העין
 אסור גם בזה"ז ולכך גם לסוך ולנקוב אסור בזה"ז. ומה שהתירו חרישה בב' פרקים הוי משום
 דאין איסורן משום מרה"ע כנ"ל ודו"ק.

וא"כ י"ל דדוקא נטיעה אסור משום מראית העין ולכך הוי אסור אפי' בזמן הזה שהרי סוכ"ס יש לחשוש משום מראית העין גם בזה"ז, ולמה נעשה הכדל בין הזמן שבהמ"ק קיים או לא לגבי מרה"ע שהרי גם בזה"ז אנו חוששים משום מרה"ע. משא"כ בחרישה שלא אסרו משום מראית העין דלא חששו לזה (והטעם שלא חששו ביארנו לעיל אות א', קחנו משם) והוי רק סייג והרחקה לאיסור תוספת שביעית מן התורה, א"כ אסרו דוקא בזמן שהיה איסור תוספת שביעית מן התורה של ל' יום. וע"ז הרחיקו עוד זמן מפסח ועצרת. אבל כשלא היה איסור מן התורה לא גזרו, ולכך בזמן שאין בהמ"ק קיים דאין איסור תוספת שביעית מן התורה, לא גזרו סייג והרחקה מדרבנן ופשוט.

ולפי ביאורינו כשיטת הרמב"ם, יש להמתיק דיוק לשון הרמב"ם בתחלת פרק ג' מהל' שמיטה ויובל שכתב, עבודת הארץ בשנה הששית שלשים יום סמך לשביעית אסורה הלמ"מ וכו'. וגזרו חכמים שלא יהיו חורשין שדה אילן וכו'. עכ"ל. וקצת יש לדייק בלשוה"ק של הרמב"ם שכתב "גזרו" ושינה מלשון הגמ' במס' מו"ק (ג): "ואתי הני תקון מפסח ועצרת" וכן הוא לשון הירושלמי ריש מס' שביעית פרק א' הלכה א' (לגירסת הר"ש סיריאליאו ועוד) **תקן ענין לתוספת שביעית ואתו רבנן ותקינן לאיסור שני פרקים עכ"ל. הדין שנקט הגמ' ל' "תקנה" ושינה הרמב"ם וכתב ל' "גזירה".**

אמנם, לפי דרכנו יש לומר דכוונת הרמב"ם לפרש לנו דגדר איסור ב' פרקים הוי "גזירה" דהיינו סייג והרחקה לאיסור תוספת שביעית מן התורה, ולא כפי דקנת חכמים" עצמית משום מראית העין וכו"ב (וכמבוי) בהקדמת סוכ"ס למעניות ותחילת ס' באר הגולה למהר"ל מפראג נ"ע ההבדל בין **תקנה ו**גזירה**) ודו"ק היטב בזה.²¹**

ישנן גם לדי דעת סידורי מאמר חידו"ת אלו, הספר הנפלא והנחמד "דבר שמיטה על מס' שביעית להגאון ר' מאיר זצ"ל סירוביץ וראיתי שבסימן א' ספדו הדין מאד בענין תוספת שביעית ואיסור ב' פרקים, ובאמצע דבריו הביא לשון הירושלמי דאסור אחרי זמן ב' פרקים "משום דמיחזי כמתקן לצורך

הם צרי ענין דהיינו הם סייגים והרחקות שאסרו חז"ל כדי שלא יעבור על איסור שביעית על ידי שיהיה חלוקה שאסרו כדי שלא יבוא לעבור על איסור מן התורה של "כשר חלוקה" וכו' שיהיה צורך לעצרת" שאסרו כדי שלא יעבור על עריות מן התורה. ו"תקנות" הם סמך ענין וכוונתו שאין איסורם משום סייג והרחקה אלא תקנת חז"ל בעלמא. וצ"ע שיהיה דייקן כוונתי בפנים בדיוק ל' הרמב"ם "גזרו", ודו"ק היטב בזה.

שביעית" ודן שם בחקירה שלנו אם כוונת הר"ש לאיסור מראית העין, והוכיח בסוף דבריו כדברינו שבודאי אין איסורו משום מרה"ע. וראיתי נכון להעתיק אחת מראיותיו "וכר מן דין אם איתא דאיכא בחרישת בשדה אילן מעצרת ואילך משום מרה"ע א"כ ר"ג וב"ד היאך התירו עבודת הארץ עד ר"ה וכי גמירי הלכתא בזמן שבהמ"ק קיים וכו'. אבל בזמן שאין בהמ"ק לא, מ"מ משום מרה"ע ליתסר דכיון דלא מהני לאילן נראה כמתקן שדהו לצורך שביעית דכל שאיסורי' משום מרה"ע אסור לעולם אפי' לאחר תקנת ר"ג וכו'. עכ"ל. וזה כאמת כסברתינו בישוב דברי הרמב"ם. אך לא הביא דברי הראשונים שהבאנו לעיל שביארו בהדיא דגדר ב' פרקים הוי משום סייג והרחקה. ולא הביא מקור לזה ממשנה דעשר נטיעות (כדברינו לעיל אות ה').

ומה שבאמת לא אסרו משום מראית העין, ע"ש שכתב "והילכך אני אומר שאין הטעם באיסור ב' פרקים משום מ"ע דלית כאן מראית עין דהרואה אותו חורש לא יתלה בשביעית לומר שמתקנה בשביעית אלא אדרבה יתלה בשמינית שחורשה ומרבה עבודתה כדי שתהיה נוחה יותר ליזרע בשמינית" עכ"ל. ולענ"ד סברתו כזה רחוקה "קצת" שאנשים שיראו אותו חורש ערב שביעית ידונו אותו לכף זכות ותלו שאינו חורש עבור התקופה הבאה של שנת השביעית אלא שחורש עבור שנת השמינית אחרי שנה ויותר של חרישתו. אך, אנחנו כבר הסברנו לעיל (אות א') בטו"ט כמה סברות למה י"ל שאין לחשוש משום מרה"ע. אך, שמחתי שבעיקר הנחתי שאין כאן איסור מרה"ע כתב כדברינו ואין להאריך עוד. ואי"ה לכשאפנה אשנה ואעיין עוד בדבריו).